

ІННОВАЦІЙНА МОДЕЛЬ РОЗВИТКУ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ЯК ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИСОКОЇ ЯКОСТІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ

У статті відображено значення інноваційної діяльності установ вищої освіти, розглянуто основні чинники необхідності впровадження інновацій. Охарактеризовано особливості традиційного та інноваційного навчальних процесів. Визначено основні напрямки формування інноваційної моделі розвитку вищого навчального закладу в контексті підвищення якості та конкурентоспроможності випускників.

The importance of innovative activity of higher educational establishments, the basic factors of necessity of introduction of innovations are considered in the article. The author describes features of traditional and innovative educational processes. The basic directions of forming innovative model of higher education establishments development in the context of improving quality and competitiveness of graduating students are indicated.

Постановка проблеми у загальному вигляді. В умовах переходу економіки на інноваційну модель розвитку значно зростають роль і значення вищої освіти, яка має забезпечити ринок праці достатньою кількістю висококваліфікованих фахівців, що здатні діяти творчо, професійно, використовуючи для вирішення виробничих завдань технології світового рівня.

Значно актуалізується проблематика досліджень з питань стратегічного розвитку вищої освіти, забезпечення реальної інтеграції системи вищої освіти в процес раціональних економічних перетворень.

Сьогодні соціологи говорять про інформаційне (інформаціогенне) суспільство, економісти аналізують інноваційну економіку, освітян цікавить знаннєве суспільство (або суспільство, що навчається). Знання, по суті, перетворюються на принципово незавершені технології формування майбутнього, фактично замикаючи на собі як економічну, так і соціальну систему постіндустріального суспільства. Більш того, в розвинених країнах вони стають важливим економічним продуктом – там розвиваються нові форми діяльності, що ґрунтуються на торгівлі продуктами знань (ліцензування, консалтинг, інжиніринг тощо).

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. В умовах формування у більшості країн економік постіндустріального типу, особливої уваги набуває питання інтенсивного розвитку вищої освіти. Результативність цього процесу значною мірою залежить від рівня ефективності та темпів формування інноваційної моделі розвитку вищої школи.

Дослідженням різних аспектів розвитку вищої школи, зокрема і на інноваційній основі, на макро-, мезо- та мікрорівнях приділяли увагу в своїх працях такі зарубіжні та вітчизняні вчені як Х. Боуен, Т. Шульц, Р. Солоу, В. Андрущенко, В. Антошкіна, О. Грішнова, І. Каленюк, К. Корсак, О. Левченко та інші [1; 2; 3; 4].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Теоретичні та методологічні засади формування інноваційної моделі розвитку вищих навчальних закладів та підготовки фахівців в умовах ринкової економіки, зокрема, вітчизняними вченими, розглянуто недостатньо.

В нинішніх умовах, коли формується новий технологічний уклад, а роль країн у світовому поділі праці стрімко змінюється, необхідні подальші дослідження з питань стратегічних орієнтирів розвитку вищої освіти як елемента інноваційної економіки.

Постановка завдання. Метою статті є визначення основних напрямів впровадження

інновацій в діяльності ВНЗ в контексті підвищення рівня якості підготовки та конкурентоспроможності їх випускників на ринку праці України, а також викладення результатів досліджень з окремих питань гармонізації розвитку вищої освіти в умовах становлення інноваційної економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. На вищу школу покладається завдання генерувати фахівців, що зможуть працювати на майбутнє лише за умови кардинального осучаснення змісту і технологій навчання. Це вимагає розробки нових навчальних планів, які б інтегрували колись самостійні дисципліни з навчальних планів інших спеціальностей, формуючи навчальні блоки, що повинні забезпечити одночасно і глибоку фундаментальну, і професійно-практичну підготовку, зорієнтовану на складні інноваційно-технологічні проекти [5, с.355].

Впровадження інновацій в освітній сфері є дуже складним і багатограним процесом. У зв'язку з тим, що освітній процес має багато як організаційних, так і операційних аспектів, то розробка та впровадження інновацій у ВНЗ має здійснюватись передусім шляхом створення системи управління інноваційним процесом. Така система на рівні навчального закладу має складатися з управляючої підсистеми, до якої входять ректор, проректори, що відповідають за основні напрямки роботи та керівник відділу, який відповідає за інноваційну діяльність. Особливістю цієї системи є те, що вона повинна пронизувати всі ланки (кафедри), що безпосередньо надають освітні послуги. Сам відділ, на який буде покладатися відповідальність за інноваційну діяльність має виступати лише консультативним органом, та координатором цієї роботи у ВНЗ. Виконання ж програм з реалізації інноваційних проектів має відбуватися як на рівні кафедр, так і на рівні керівництва ВНЗ. Останнє буде визначатися рівнем складності та необхідністю наявних повноважень для реалізації конкретного інноваційного проекту.

Цей процес не має бути хаотичним, а реалізовуватись відповідно до розробленої та ухваленої програми з розвитку інноваційної діяльності, яка має встановлювати чіткі цілі, пріоритети та напрямки інноваційної діяльності, а також визначати керівників та виконавців таких інноваційних проектів.

Професійна підготовка та дослідження в нових сферах знань потребують інтеграції змісту цілої низки дисциплін, які раніше вважалися самостійними і не пов'язаними між собою. У результаті виникають міждисциплінарні та мультидисциплінарні програми навчання. Нові форми генерування та передачі знань вимагають не лише реконфігурації університетських кафедр і факультетів, але й реорганізації досліджень та підготовки фахівців, орієнтованих на вирішення складних міждисциплінарних проблем і розвитку наукоємних технологій [6, с.270].

Варто подолати наслідки масової університетизації, яка призвела до втрати традицій колишніх потужних галузевих профільних інститутів та академій. Краще мати різноманітні вищі навчальні заклади, що виконують різні місії, але якісно.

Освіта є стратегічною основою розвитку особистості, суспільства, нації і держави, запорука майбутнього.

На сьогоднішньому етапі розвитку освіти проблема впровадження інноваційних технологій є надзвичайно актуальною. Вища школа сьогодні є соціокультурним простором, який характеризується підвищеною інтенсивністю інноваційних процесів. Для України інноваційний потенціал вищої школи може і повинен стати ресурсом для модернізаційного прориву. Домінуючим в освіті стає формування здатності фахівця на основі відповідної фундаментальної освіти перебудовувати систему власної професійної діяльності з урахуванням соціально значущих цілей та нормативних обмежень – тобто формування особистісних характеристик майбутнього фахівця. Якщо визначити за головну мету діяльності системи вищої освіти підготовку такого фахівця, то процес навчання доцільно організувати таким чином, щоб забезпечувався всебічний розвиток особистості майбутнього фахівця. Щоб мати можливість знайти своє місце в житті, сучасний випускник вищого навчального закладу повинен володіти певними якостями: адаптування у мінливих життєвих ситуаціях, в умовах ринку; самостійно та критично мислити; бути здатним генерувати нові ідеї, творчо мислити; бути комунікабельним, інформаційно грамотним.

Засобом формування особистості при цьому стають освітні технології, продуктом

діяльності – особистість випускника вищого навчального закладу, який має бути компетентним не лише в професійній галузі, але й мати активну життєву позицію, високий рівень громадянської свідомості, бути компетентним при вирішенні будь-яких завдань, які ставить перед ним життя. У цьому процесі важливе значення надається інноваційним технологіям навчання.

Інновації в освітній діяльності або освітні інновації – це інновації, під якими розуміють будь-яку цільову діяльність, організаційне рішення, систему, процедуру чи метод здійснення освітньої діяльності, які суттєво відрізняються від усталеної практики і вперше використовуються у даній організації та спрямовані на підвищення рівня ефективності функціонування та розвитку організації в умовах конкуренції.

В якості інноваційних розглядаються моделі, які перетворюють характер освіти у відношенні таких його сутнісно та інструментально важливих характеристик як: цільова орієнтація; характер взаємодії викладача і студента та їх позиції в ході процесу навчання; ефективна організація навчального процесу, зокрема, із використанням сучасних інформаційних та телекомунікаційних технологій тощо.

Підвищити ефективність вищої освіти можливо на основі реформування, що має передбачати, зокрема, оптимізацію мережі вищих навчальних закладів. Відомча підпорядкованість навчальних закладів часто заважає їх розвитку, запровадженню єдиних підходів до організації освітньої діяльності, що вимагає створення нової парадигми взаємодії навчальних закладів як з міністерствами і роботодавцями, так і з системою вищої освіти держави в цілому.

Варто переглянути підходи і критерії, які застосовуються при ухваленні рішень щодо інвестування розвитку вищих навчальних закладів за рахунок бюджетних коштів. У зв'язку з цим доцільно розробити комплексні критерії оцінки якості освітнього процесу, які включають: оцінювання змісту та технологій навчання; оцінювання отриманих студентом знань; вимоги до організації та контролю навчального процесу; сучасні вимоги до компетентності викладачів та студентів; чітку і прозору процедуру самообстеження вищого навчального закладу як підґрунтя системи забезпечення якості [7, с.155].

Вирішення проблеми підтримки належного інвестування у розвиток вищої освіти дозволить досягти не лише короткотермінового економічного успіху, але й закласти засади для формування сталих довготермінових тенденцій розвитку національної економіки з її подальшою інтеграцією в європейський простір вищої освіти.

Для України входження в європейський простір вищої освіти і досліджень надзвичайно важливе, оскільки є кроком на шляху до реальної інтеграції в світову спільноту [8, с.95].

Процес євроінтеграції передбачає створення загальноєвропейського освітнього і наукового простору на основі розроблення єдиних критеріїв і стандартів у галузі освіти та науки з метою визначення періодів та термінів підготовки фахівців з вищою освітою, що сприятиме співробітництву між вищими навчальними закладами Європи, мобільності викладацького складу та студентів.

Впровадження інноваційних підходів до управління вимагає відповідних підходів і до реалізації можливих інновацій.

Проект впровадження інновацій складається з таких етапів як: визначення ідеї та формулювання задачі проекту; розробка проекту; реалізація проекту; оцінка результатів проекту. На першому етапі оцінюється відповідність ідеї та задач, стратегія та політика розвитку в організації. Ідеї впорядковуються за етапами і будується сітка проектних розробок. На другому етапі проекти детально розробляються, оцінюються витрати, плануються і будуються графіки виконання робіт і споживання ресурсів. Результатом другого етапу є оформлення в стандартній формі документації, на основі якої ведуться роботи і планується споживання ресурсів. Третій етап – оцінка отриманих результатів, корекція окремих рішень і перехід до наступного проекту розвитку.

Досвід реалізації інноваційних проектів багатьох компаній світу свідчить про те, що високі результати досягаються за умов врахування таких факторів як: встановлення чітких та досяжних цілей; адекватним плануванням робіт; кваліфікацією членів команди; системою

контролю термінів і результатів робіт; якістю виконання завдань.

Особливої уваги в процесі впровадження інноваційної моделі управління у ВНЗ потребує використання новітніх технологій управління якістю освітніх послуг.

Принциповим моментом впровадження системи управління якістю у ВНЗ, яка має функціонувати на принципах тотального управління якістю, є формування її стратегічної орієнтованості. Така система має бути спрямованою не лише на вирішення поточних проблем забезпечення високої якості освітніх послуг, а передусім на задоволення потреб та очікувань як студентів і викладацького складу, так і підприємств, які працевлаштовують випускників навчального закладу, або отримують навчальні послуги з підвищення кваліфікації та перенавчання для своїх працівників тощо.

Система підготовки майбутнього спеціаліста має відповідати сучасним тенденціям розвитку суспільства, його запитам. На сьогодні мають місце різні технології навчання, зокрема, це – проблемна технологія, ігрові технології колективної та групової діяльності.

Основною формою організації навчання у вищій школі є лекція. До лекції ставляться певні вимоги: моральний бік лекції і викладача, науковість та інформаційність (сучасний науковий рівень), доказовість і аргументованість, наявність достатньої кількості яскравих, переконливих прикладів, фактів, обґрунтувань, документів і наукових доказів, емоційність викладу інформації, активізація мислення слухачів, постановка запитань для роздумів, чітка структура і логіка розкриття послідовно викладених запитань, методична обробка – виведення головних думок і положень, підкреслення висновків, повторення їх у різних формулюваннях, викладання доступною і зрозумілою мовою, використання, за можливості, аудіовізуальних дидактичних матеріалів.

У системі вищої освіти особливої уваги потребують нові підходи до проведення лекцій, які повинні бути оснащені технічними засобами навчання – відео-магнітофону та телевізійною технікою, проекторами тощо. Сьогодні вимагає створення проблемних ситуацій, звернення до слухачів і одержання зворотнього зв'язку, стимулювання слухачів до активної дискусії. Однією з таких лекцій є лекція за участю студентів. У цьому процесі важливою є не кінцева схема лекції на дошці, а процес її створення.

Саме проведення лекції вимагає дослідження з проблеми застосування інноваційних технологій навчання, оскільки за наявності різних методів навчання у вищому навчальному закладі, лекція залишається провідним методом навчання. Інноваційні технології навчання спрямовані на розв'язання педагогічних проблем, які до цього часу вирішувалися по-іншому. Лекція потребує вдосконалення як основна організаційна форма навчання у вищій школі.

Цільовим орієнтиром діяльності сучасних ВНЗ є формування у майбутніх фахівців, перш за все, інноваційного творчого мислення. Реалізація системи підготовки майбутніх фахівців до інноваційної діяльності можлива за умови послідовного та постійного впровадження інноваційних технологій у процес їх професійної підготовки і використання розвивального потенціалу цих технологій при викладанні навчальних дисциплін різних циклів. У діловій грі, на тренінгу або при аналізі ситуацій готові знання не даються, а студентів спонукають до такої діяльності, яка вимагає самостійного пошуку інформації різноманітними ігротехнічними та креативними засобами. Тим самим створюються умови для їх ініціативи та творчого пошуку ефективних рішень конкретних завдань і ситуацій. Власний практичний досвід студентів – лише передумова для початку пошуку нової інформації, умова для його аналізу й отримання інших результатів, діагностика і прогнозування яких дозволяють вдосконалити наявний досвід.

Інноваційні педагогічні технології забезпечують для майбутніх фахівців можливість ще під час професійної підготовки творчо мислити у сфері фахової діяльності. Якщо зміст інноваційних педагогічних технологій, що застосовується під час професійної підготовки майбутніх фахівців, буде спрямований на усвідомлення ними актуальності інноваційної економічної діяльності та засвоєння студентами відповідного досвіду, то за умови концептуально продуманого, систематичного та професійно реалізованого використання цих технологій у навчальному процесі є можливим формування в майбутніх фахівцях готовності до інноваційної фахової діяльності, що є базою для подальшого розвитку їх інноваційної культури.

Отже, важливим завданням сучасної вищої економічної освіти є створення передумов для формування інноваційної культури майбутніх фахівців відповідно до реалій сучасної сфери економічної діяльності. Дієвим засобом для цього повинні виступити інноваційні педагогічні технології, що забезпечують формування креативної особистості й інноваційного потенціалу майбутніх фахівців, їх цілісної готовності до інноваційної фахової діяльності.

Розглядаючи інноваційні моделі навчання, ми звертаємося до нових дидактичних підходів, які формують нетрадиційне уявлення про організацію навчального процесу. Водночас виникає низка суперечностей між традиційними підходами до навчання у вищій школі і новими соціально-економічними вимогами суспільства; між обмеженими в часі термінами навчання і зростаючим обсягом наукової інформації. Диференціація наукового знання, його подвоєння постійно призводять до потреби розширювати зміст освіти. Становлення нової системи освіти, орієнтованої на входження у світовий освітній простір потребує суттєвих змін інноваційного спрямування у підготовці майбутніх фахівців у будь-якій галузі.

Висновки і перспективи подальших розробок. В сучасних умовах необхідне вдумливе реформування сфери вищої освіти, спрямоване на трансформацію її функціонального призначення за подальшої глобалізації світової економіки та посилення викликів інноваційного розвитку. Зокрема, необхідно забезпечити подальшу інтеграцію вищої освіти, науки і бізнесу, що є ключовою умовою високої конкурентоспроможності вищих навчальних закладів. Необхідно розробити та ухвалити реалістичну державну програму, спрямовану на підтримку функціонування сфери вищої освіти в умовах стрімкої інтелектуалізації суспільного виробництва та формування нового технологічного укладу. Доцільно внести корективи до чинної законодавчої бази, спрямовані на застосування економічних методів стимулювання інвестиційної та інноваційної діяльності вищих навчальних закладів. Варто впроваджувати європейські принципи організації вищої освіти, забезпечуючи збереження власних традицій, які довели високу спроможність в реальній практиці господарювання.

Таким чином, підготовка конкурентоспроможних фахівців на сучасному етапі вимагає впровадження інноваційної моделі управління вищими навчальними закладами, що дозволить інтенсивно впроваджувати зміни та оновлювати навчальний процес відповідно до соціально-економічних та технологічних змін, а також реальних і потенційних потреб працедавців.

Список використаної літератури

1. Антошкіна Л. І. Економіка вищої освіти: тенденції та перспективи реформування / Л. І. Антошкіна. – К.: Корпорація, 2005. – 368 с.
2. Грішнова О. А. Людський капітал: формування в системі освіти і професійної підготовки / О. А. Грішнова. – К.: Знання, КОО, 2001. – 254 с.
3. Корсак К. В. Стан освітньої системи в Україні / К. В. Корсак. – К.: Міжнар. Фонд «Відродження», 1999. – 50 с.
4. Левченко О. М. Економіка знань: управління розвитком людських ресурсів Великої Британії / О. М. Левченко. – К.: ВД «Корпорація», 2005. – 292 с.
5. Економічні аспекти проблем розвитку вищої освіти в Україні: монографія / [за ред. чл.-кор. НАПНУ І. М. Грищенка]. – Хмельницький: ХНУ, 2010. – 478 с.
6. Каленюк І. С. Економіка освіти: навч. посіб. / І. С. Каленюк. – К.: Знання України, 2003. – 316 с.
7. Комарова О. А. Освітній потенціал: теоретико-методологічні та практичні аспекти формування / О. А. Комарова. – Кіровоград: ДЛАУ, 2009. – 336 с.
8. Економічні основи інноваційного розвитку вищих навчальних закладів України: монографія / [за ред. акад. НАПНУ В. І. Лугового]. – К.: Педагогічна преса, 2009. – 384 с.

Стаття надійшла до редакції 22.08.2014.